

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

8-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 8 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy

kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Baxranov Sherzod

O'ZBEKISTON SSRDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISH BILAN BOG'LIQ MUAMMOLARNI YECHIMINI TOPISHDA BUTUNITTIFOQ PAXTACHILIK ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI O'RNI	10-16
---	-------

Bazarbayeva Nilufar Anorbayevna

MILLIY HUNARMANDCHILIK: USTA-SHOGIRD MUNOSABATLARNING TRANSFORMATSION JARAYONLARI	17-21
--	-------

Sattarova Marhabo Mamatovna

O'ZBEKISTONDA MILLATLARARO TOLERANTLIK VA UNING MADANIY-SIYOSIY JARAYONLARIGA TA'SIRI	22-30
--	-------

Raxmatov Mirjon

BUXORO VILOYATIDA BOJXONA TIZIMINING SHAKLLANISHI TARIXIDAN	31-38
---	-------

To'xtasinov Mira'zam

SOMONIYLAR DAVLATI: HARBIY ISLOHOTLAR VA BOSHQARUV STRATEGIYALARI	39-42
---	-------

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Kuliboyev Azamat Shonazarovich

DAVLAT SEKTORIDA HISOBNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	43-48
---	-------

Azgarov Abdumutalib

INTERNET-MARKETINGNING UMUMIY OVQATLANISH KORXONALARIDA QO'LLANILISHI HOLATI TAHLILI	49-56
---	-------

Ochilov Mels, Sayfiyeva Parizoda

IMPACT OF INDUSTRIAL POLICY ON THE INVESTMENT CLIMATE: INTERNATIONAL EXPERIENCE	57-60
--	-------

Otabekov Javdod

GO'SHT YETISHTIRISH TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH VA "AQLLI QISHLOQ XO'JALIGI" IMKONIYATLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'NALISHLARI	61-68
--	-------

Navruzov Dilshod Ismatullayevich

AKSIYADORLIK JAMIYATIDA KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI INVESTITSION JOZIBADORLIKNI TA'MINLASH	69-74
--	-------

Uralov Temur Boxodir o'g'li

ENERGETIKA KORXONALARI AUDITI NATIJALARINI Hujjatlashtirish VA AUDITORLIK HISOBOTINI TAYYORLASHNI TAKOMILLASHTIRISH	75-81
--	-------

Samandarov Og'abek

ENERGIYA XAVFINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISHDA ARDL MODELINING AHAMIYATI	82-86
---	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Yuldashev Rustam Daniyrovich</i> YANGILANAYOTGAN O'ZBEKISTONDA FALSAFIY TARBIYANING JAMIYAT RIVOJLANISHIDAGI O'RNI	87-93
<i>Adilov Zafar Yunusovich</i> ATROF-MUHIT TA'LIMI VA EKOLOGIK ONG: BARQAROR KELAJAK SARI YO'L	94-98
<i>Berdikulova Surayyo Aslamovna</i> IJTIMOIY ADOLAT VA QONUN USTUVORLIGI ME'YORLARINING SHAKLLANISHI	99-104
<i>Taniqulov Jonibek Ashirkulovich</i> ZAMONAVIY O'ZBEKISTON JAMIYATI SHAROITLARIDA TA'LIM MADANIYATI	105-113
<i>Yarbaev Xasan Xazratqulovich</i> JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASH: MILLIY VA GLOBAL XAVFSIZLIK KONTEKSTIDA TAHLIL	114-118
<i>Maxsudjonov Kamronjon</i> MA'RIFIY TASHKILOTLAR TIZIMINING SHAXS MA'NAVIY MADANIYATIGA TA'SIRINING IJTIMOIY-FALSAFIY AHAMIYATI	119-123
<i>Qo'chqarov Oybek G'ulomovich</i> INDUSTRIYA 4.0 DAVRIDA TA'LIM VA KASB-HUNAR INTEGRATSIYASI: IJTIMOIY-FALSAFIY YONDASHUV	124-128
<i>Otaqulov Elyor Madiyrovich</i> EKOLOGIK KONFLIKTNING FALSAFIY MOHIYATI	129-136
<i>Mamatqulov Rashid Pazilbekovich</i> TUSHUNCHA USTIDA MANTIQUIY AMALLAR	137-141

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Niyazov Ravshan Turakulovich</i> SKOTT TUROVNING "AYBSIZLIK PREZUMPSIYASI" ROMANIDA DIALOGLAR XUSUSIYATI VA PERSONAJLAR XARAKTERISTIKASI	142-148
<i>Yunusova Xilola Ravshan qizi</i> KONSEPTUAL INTEGRALLASHUV: O'ZBEK TILIDAGI "V+(I)B YURA TURMOQ" ANALITIK ASPEKTUAL QURILMA TAHLILI MISOLIDA	149-154
<i>Absalamova Gulmira Sharifovna</i> LINGVOSEMANTIK YONDASHUVDA ADABIY-LUG'AVIY TERMINLARNING NAZARIY TAHLILI: KRIS BOLDIK LUG'ATI ASOSIDA	155-158
<i>Dadajanova Aziza Karimullayevna</i> THE ROLE OF CULTURAL CONTEXT IN TRANSLATION: A CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE	159-170
<i>Bahromjonova Shahnoza Xolmatovna</i> YAPON XALQ ERTAGIDA TURFA VARIANTLILIK HAMDA ERTAKDAGI RAMZIY MA'NOLAR: "MOMOTARO" (SHAFTOLIDAN TUG'ILGAN BOLA) ERTAGI MISOLIDA	171-175
<i>Babajanova Iqbol Salomaddinovna</i> SHAXS OTLARINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI	176-180

<i>To'xtayeva Sarvinoz</i> DUNYO VA O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA ETNONIMLARNING O'RGANILISHI	181-184
<i>Ayimbetova Damekhan Maksetbay qizi</i> TED XYUZ VA IBRAYIM YUSUPOV SHE'RIYATIDA POETIK ILHOM MANBALARI QIYOSI	185-189
<i>Ismatullayeva Nargiza, Qosimova Malika Xurshidovna</i> CHALLENGES AND INNOVATIONS IN SIMULTANEOUS INTERPRETER TRAINING IN CHINESE UNIVERSITIES: THE ROLE OF TECHNOLOGY IN MODERN PEDAGOGY	190-195

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>O'rinboyev Rustamjon</i> A SOCIO-LEGAL ANALYSIS OF THE EVERYDAY TRANSNATIONAL LIVES OF UZBEK MIGRANTS IN RUSSIA	196-206
<i>Uzakova Go'zal Sharipovna</i> YER NIZOLARINI SUDLARDA KO'RISH TARTIBI	207-212
<i>G'ofurova Dilafruz</i> AYOLLAR TOMONIDAN SODIR ETILADIGAN HAYOTGA QARSHI JINOYATLARNING KRIMINALISTIK TAVSIFI: NAZARIY VA AMALIY MUAMMOLAR	213-218
<i>Komilov Avazbek Bokijonovich</i> PROKUROR TAQDIMNOMASI BILAN BOG'LIQ MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH MASALALARI	219-223
<i>Juraeva Asal</i> OBSTACLES IN ENFORCING ICA AWARDS IN UZBEKISTAN	224-228
<i>Ходжаева Шурин</i> ПРАВОВАЯ ПРИРОДА И ОБЪЁМ МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАВОСУБЪЕКТНОСТИ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ООН В СФЕРЕ ОХРАНЫ ЗДОРОВЬЯ	229-239
<i>Imomniyozov Doniyorbek</i> SUN'IY INTELLEKT SOHASIDA ALGORITMIK JAVOBGARLIK: IJTIMOIY, HUQUQIY VA TASHKILIY YONDASHUVLAR	240-250
<i>Asadov Shahriddin Faxriddinovich</i> XIZMATLAR TUSHUNCHASINING HUQUQIY VA IQTISODIY TAHLILI: SIVILISTIK DOKTRINA NUQTAI NAZARIDAN	251-254
<i>Суннатиллаева Сарвиноз</i> АНАЛИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ РЕГУЛИРОВАНИЯ АНТИДЕМПИНГОВЫХ И КОМПЕНСАЦИОННЫХ ПОШЛИН В РАМКАХ ВТО И УЗБЕКИСТАНА	255-262
<i>Anarbayev Eldor</i> KONSESSIYALARNI XORIJIY DAVLATLARDA HUQUQIY TARTIBGA SOLISH	263-269
<i>Ibrohimov Azimjon</i> KORPORATIV IMKONIYATLAR DOKTRINASI: XORIJIY TAJRIBA VA MILLIY QONUNCHILIK	270-278

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Qurbonov G'ulomjon G'afurovich</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISHNING METODLARI, SHAKLLARI VA VOSITALARI	279-285
--	---------

<i>Safarova Nigora Nasilloevna</i> TRANSFORMATIV TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING NAZARIY ASOSLARI VA ULARNING KOMPETENTLIK YONDASHUVI BILAN BOG'LIQLIGI	286-293
<i>Muxammadjonov Muslimbek</i> OLIY TA'LIMDA TALABA MARKAZLI YONDASHUVNI JORIY ETISH MEXANIZMLARI ...	294-302
<i>Khabibullaeva Dilshoda</i> FUNCTIONS OF CODE-SWITCHING IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING CLASSROOMS IN UZBEKISTAN	303-309
<i>Berdiyeva Nilufar Berdiyeva qizi</i> INNOVATION YONDASHUV ASOSIDA TALABALARDA IJODIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI	310-314
<i>Hamidov Sherarli Shirinovich</i> BO'LAJAK INFORMATIKA O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA ZAMONAVIY TA'LIM TALABLARI VA YO'NALISHLARI	315-320
<i>Sattoriy Shohruh</i> RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA'LIM SIFATINI NAZORAT QILISH MEXANIZMLARINI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI	321-325
<i>Tadjiyeva Nodira Yusupjanovna</i> TALABALARDA MUOMALA MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA KOMMUNIKATSIYA JARAYONINING AHAMIYATI	326-331
<i>Sharofutdinova Ra'noxon Shavkatovna</i> "NURLI MASKAN" TA'LIM MUASSASALARIDA O'QUVCHILARNI IJTIMOY HAYOTGA TAYYORLASH BO'YICHA KORREKSION-PEDAGOGIK ISHLARNING TASHKIL ETILISHINI O'RGANISH VA NATIJALAR TAHLILI	332-336
<i>Karimov Akramjon Zaynobidinovich</i> TO THE CONTENT OF PRACTICAL CLASSES ON THE MODULE "DECISION SUPPORT SYSTEMS" OF THE ACADEMIC DISCIPLINE "INFORMATION TECHNOLOGIES IN MANAGEMENT"	337-341

Received: 20 July 2025
Accepted: 5 August 2025
Published: 10 August 2025

Article / Original Paper

THE IMPORTANCE OF THE ARDL MODEL IN ECONOMETRIC MODELING OF ENERGY RISK

Samandarov Agabek

Named after Abu Rayhan Beruni
basic PhD student of Urgench State University

Abstract. This article examines the concept of energy risk and the need to analyze it through the lens of factors related to economic sustainability. In particular, dependence on energy imports, the volatility of global oil prices, and the growth rate of the national economy are considered the main indicators of energy risk. The possibility of assessing the short-term and long-term consequences of energy risks using the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model, which is one of the methods of econometric modeling, was studied.

Keywords: energy risk, ARDL model, econometric modeling, cointegration, short-term and long-term analysis.

ENERGIYA XAVFINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISHDA ARDL MODELINING AHAMIYATI

Samandarov Og'abek Alisher o'g'li

Abu Rayhon Beruniy nomidagi
Urganch davlat universiteti tayanch doktoranti
E-mail: ogabek7521581@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada energiya xavfi tushunchasi va uni iqtisodiy barqarorlik bilan bog'liq omillar orqali tahlil qilishning zaruriyati yoritilgan. Xususan, energiya importiga qaramlik, global neft narxlarining o'zgaruvchanligi, va milliy iqtisodiyotdagi o'sish sur'atlari energiya xavfining asosiy indikatorlari sifatida ko'rib chiqilgan. Ekonometrik modellash tirish usullaridan biri bo'lgan Autoregressive Distributed Lag (ARDL) modeli yordamida energiya xavfining qisqa va uzoq muddatli ta'sirlarini baholash imkoniyati o'rganilgan.

Kalit so'zlar: energiya xavfi, ARDL modeli, ekonometrik modellash tirish, kointegratsiya, qisqa va uzoq muddatli tahlil.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I82025N12>

Kirish. Energiya xavfi – bu mamlakatning ichki energiya talabini ishonchli va barqaror ta'minlash imkoniyatiga ta'sir qiluvchi xavf-xatarlar majmuasidir. Bu xavf tarkibida energiya importiga yuqori darajadagi qaramlik, narxlarning beqarorligi, siyosiy beqarorlik, infratuzilma muammolari, tabiiy ofatlar va ekologik xavf omillari mavjud. Energiya xavfini baholash va u bilan bog'liq omillarni chuqur tahlil qilish zamonaviy iqtisodiy yondashuv va analitik usullarni talab qiladi. Shulardan biri – Autoregressive Distributed Lag (ARDL) modeli bo'lib, u energiya xavfi bilan bog'liq omillarni qisqa va uzoq muddatli nuqtai nazardan modellash tirish imkonini beradi. ARDL modeli vaqt qatorlari o'rtasida qisqa va uzoq muddatli munosabatlarni baholash imkonini beruvchi moslashuvchan yondashuvdir. Bu model yordamida energiya xavfi darajasiga ta'sir etuvchi omillar (masalan, neft narxi, iqtisodiy o'sish, siyosiy beqarorlik indeksleri, energetika import hajmi) o'rtasidagi bog'liqlik aniqlanadi.

Adabiyotlar tahlili. ARDL modeli bilan bog'liq ilmiy adabiyotlar ko'plab iqtisodchi va energetika sohasidagi tadqiqotchilar tomonidan keng qo'llanilgan. M.H.Pesaran va Y.Shin tomonidan ishlab chiqilgan ARDL yondashuvi vaqt qatorlari orasidagi kointegratsiya munosabatlarini aniqlashda muhim vosita hisoblanadi. U, ayniqsa, iqtisodiy o'zgaruvchilarning turli integratsiya darajalariga ($I(0)$ yoki $I(1)$) ega bo'lishi holatida samarali ishlaydi va quyidagi formulani taqdim qilishgan[1].

$$Y_t = \mu + \delta t + \theta' X_t + v_t \quad (1)$$

Bu yerda, $\Delta X_t = e_t$, va $\xi_t = (v_t, e_t)'$ umumiy chiziqli statsionar jarayonga bo'ysunadi. δ va θ ning OLS baholari $\sqrt[3]{T^2}$ -barqaror va T — mos ravishda barqaror, ammo umuman olganda asimtotik taqsimoti OLS bahosining θ birlik-ildiz taqsimotini, shuningdek v_t va ε_t o'rtasida mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan zamonaviy korrelyatsiyalar mavjud bo'lganda ikkinchi tartibli siljishni o'z ichiga oladi.

P.K.Narayan kichik namuna o'lchamlarida ARDL modelining afzalliklarini tahlil qilgan. Bu holat O'zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlar uchun muhim, chunki statistik ma'lumotlar ko'pincha cheklangan bo'ladi [2]. I.Ozturk o'zining tahlillarida energiya iste'moli va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishda ARDL modelidan foydalangan [3].

P.Sadorsky esa neft narxlari, energiya iste'moli va karbonat gaz chiqarilishi o'rtasidagi munosabatni tahlil qilgan. U ARDL modeli yordamida G7 mamlakatlari misolida bu omillar qanday o'zaro ta'sir qilishini ko'rsatgan. Bu yondashuv energiya xavfini baholashda, ya'ni mamlakatning energiya importiga qanchalik bog'liqligini tushunishda alohida ahamiyatga ega [4].

ARDL modelining afzalliklari quyidagicha berilgan. ARDL (Autoregressive Distributed Lag) modeli energiya xavfi bilan bog'liq o'zgaruvchilar o'rtasidagi qisqa va uzoq muddatli bog'liqliklarni aniqlashda muhim afzalliklarga ega: (1-jadval)

1-jadval [5].

ARDL modelining qo'llanilish imkoniyatlari

Afzalliklari	Izoh
Uzoq va qisqa muddatli tahlil	Import, neft narxi, YAIM o'zgarishlari o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar vaqtga qarab ajratiladi.
Kichik tanlovlarda ishlaydi	25 yillik yoki undan kam bo'lgan statistik ma'lumotlarda ham ishlatish mumkin.
$I(0)$ va $I(1)$ darajadagi o'zgaruvchilarni qo'shish mumkin	Farqli statsionarlikka ega bo'lgan ko'rsatkichlar bir modelda bo'lishi mumkin.

Bundan tashqari, ARDL modeli energiya xavfini tahlil qilishda real iqtisodiy ko'rsatkichlar asosida aniq natijalar beradi. Bu model yordamida: qisqa muddatli shoklar va uzoq muddatli tendensiyalarni ajratish mumkin, iqtisodiy siyosat uchun strategik tavsiyalar ishlab chiqish mumkin, energiya xavfi darajasini bashorat qilish imkoniyati ortadi. Shu nuqtai nazardan kelib chiqib, ARDL modelidan foydalanishda hozirgi zamonaviy boshqa modellar

bilan bog'liqligini ham ko'rib chiqish lozim. Quyidagi jadvalda turlicha modellarning kamchiliklari va imkoniyatlari berilgan.

2-jadval [6]

ARDL modelini boshqa modellarga nisbatan solishtirish

Model	Afzalliklari	Kamchiliklari
ARDL	Kichik tanlov, qisqa/uzoq muddatli tahlil, $I(0)$ va $I(1)$ uchun mos	Endogenlik muammosi, strukturaviy uzilishlarni e'tiborga olmaydi
VAR (Vector Autoregression)	O'zgaruvchilar o'zaro ta'sirda ko'riladi, tizimli yondashuv	Statsionar ma'lumot talab qiladi, ko'p parametr
VECM (Vector Error Correction Model)	Kointegratsiyalangan tizimlarda uzoq muddatli tahlil	$I(1)$ ma'lumotlar uchun mos, diagnostika talablari ko'p
SVAR (Structural VAR)	Shoklarni va sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash	Juda murakkab, nazariy tuzilma zarur
GARCH	Volatillik (o'zgaruvchanlik)ni modellashtirishda kuchli	Faqat dispersiyani tahlil qiladi, iqtisodiy o'zgaruvchilar orasidagi bog'liqlik emas
FMOLS / DOLS (cointegration models)	Uzoq muddatli kointegratsiyani baholaydi	Kichik tanlovlarda ishonchsiz, qisqa muddatli tahlilni bermaydi

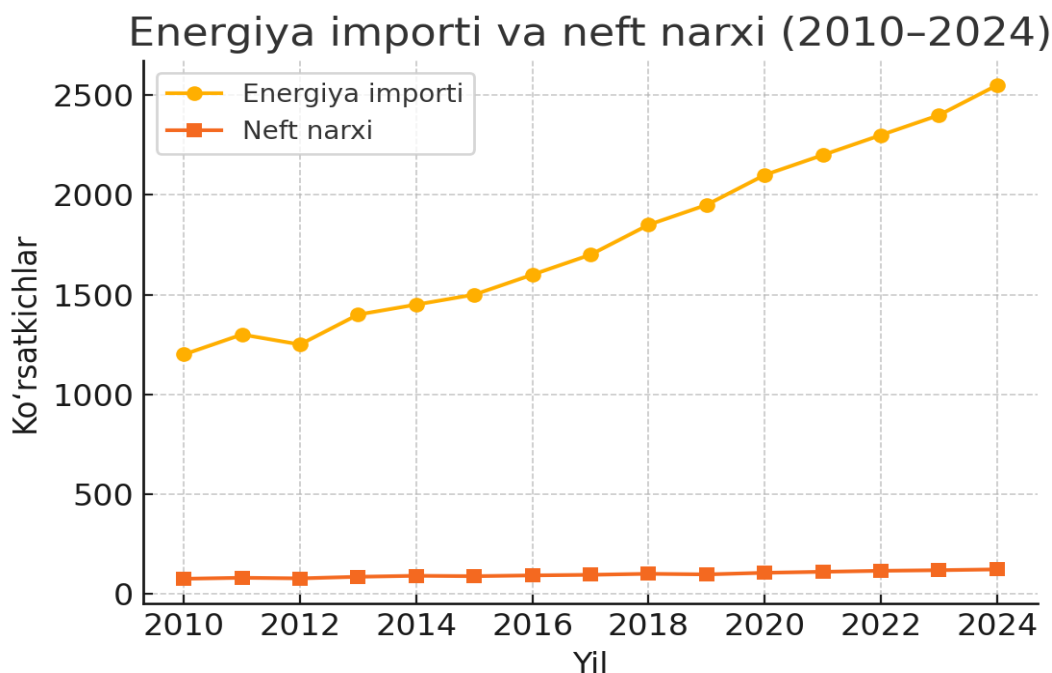
ARDL modeli energiya xavfini tahlil qilishda quyidagi sabablar bilan keng qo'llaniladi[7]: O'zgaruvchilarning integratsiya darajalari turlicha bo'lsa ham ($I(0)$ va $I(1)$), foydalanish mumkin. Kichik namunalar bilan ishlash imkonini beradi. Uzoq va qisqa muddatli ta'sirni aniqlash imkonini beradi. ECM (Error Correction Model) orqali nomutanosiblikni bartaraf qilish tezligini baholash mumkin. Quyidagi jadvalda O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy o'sish jarayoniga ta'sir qiluvchi ko'rsatkichlari belgilangan (1-jadval).

3-jadval [8]

O'zbekiston Respublikasi bo'yicha energiya xavfi bilan bog'liq ko'rsatkichlar (2010–2024)

Yil	Energiya importi (mln \$)	Neft narxi (\$/barrel)	YAIM o'sishi (%)
2010	1200.0	75.0	8.5
2011	1300.0	80.0	8.3
2012	1250.0	77.0	8.1
2013	1400.0	85.0	7.9
2014	1450.0	90.0	7.5
2015	1500.0	88.0	6.8
2016	1600.0	92.0	6.2
2017	1700.0	95.0	5.6
2018	1850.0	100.0	5.4
2019	1950.0	97.0	5.0
2020	2100.0	105.0	4.5
2021	2200.0	110.0	4.3
2022	2300.0	115.0	4.0
2023	2400.0	118.0	3.8
2024	2550.0	122.0	3.5

Yuqoridagi ma'lumotlardan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, iqtisodiyotimiz rivojlanishida muhim ahamiyat kasb qiladigan energiya resurslarini narxining oshishi yoki importni ko'payishi iqtisodiy o'sishga aks ta'sir ko'rsatmoqda. Quydagi grafikda energiya importi va xalqaro neft narxlari o'rtasidagi o'zgarishlar tasvirlangan. Bu bog'liqlik ARDL modeli yordamida tahlil qilinib, importga qaramlik darajasi neft narxining o'zgarishiga qanday muddatlarda ta'sir qilishi aniqlanadi.

1-rasm. O'zbekiston Respublikasida energiya importi hamda neft narxining yillar davomida o'zgarish holati [9].

ARDL modeli energiya xavfi omillarini chuqur tahlil qilishda ishonchli va samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. U qisqa va uzoq muddatli munosabatlarni baholash imkonini berib, siyosiy va iqtisodiy qarorlar uchun asosli tavsiyalar shakllantirishga yordam beradi. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ARDL modeli energiya siyosatini optimallashtirishda muhim o'rin egallaydi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Pesaran, M.H. & Shin, Y. (1999). *An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis*. In: Strom, S. (ed.) *Econometrics and Economic Theory in the 20th Century*. Cambridge University Press.
2. Narayan, P. K. (2005). The saving and investment nexus for China: evidence from cointegration tests. *Applied Economics*, 37(17), 1979–1990.
3. Ozturk, I. (2010). A literature survey on energy–growth nexus. *Energy Policy*, 38(1), 340–349.
4. Sadorsky, P. (2009). Renewable energy consumption, CO₂ emissions and oil prices in the G7 countries. *Energy Economics*, 31(3), 456–462.
5. Apergis & Payne (2014). Energy consumption and growth: Panel ARDL *Energy Economics*, 31(3), 456–462.

6. Nkoro, E., & Uko, A. K. (2016). *Autoregressive Distributed Lag (ARDL) cointegration technique: application and interpretation*. Journal of Statistical and Econometric Methods, 5(4), 63–91.
7. Kumar, S., & Choudhary, S. (2021). Energy security and economic development: ARDL analysis in emerging economies. *Energy Policy*, 149, 112017.
8. World Bank (2023). Energy data and analysis. Retrieved from: <https://data.worldbank.org>
9. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2024). Energetika statistik ko'rsatkichlari. Retrieved from: <https://stat.uz>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 8 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).